

Myerlese Koerier

Mien van der Vleuten (op de foto in het midden) verhuisde begin vorige eeuw als 18-jarig meisje van Mierlo naar Helmond, om te gaan dienen bij de familie Van Thiel. Ze werd inwonende dienstbode, destijds een eerbaar beroep voor veel jonge dorpsmeisjes.

Inhoudsopgave

Van de redactie

pag. 3

Embertus en Jeroen, beiden voor Mierloos veiligheid

pag. 4

Sinds Jeroen Dijsselbloem burgemeester is van de gemeente Eindhoven, is hij automatisch ook de voorzitter van de Veiligheidsregio Brabant Zuidoost; daardoor draagt hij medeverantwoordelijkheid voor de veiligheid in Mierlo. Leuk om te weten: één van de voorouders van Jeroen Dijsselbloem was ook medeverantwoordelijk voor de veiligheid in Mierlo.

Auteur: Hans Verhees

Zuster Magdalenie

pag. 12

Afgelopen zomer was het 70 jaar geleden dat de congregatie Dochters van Maria en Joseph – ook wel bekend als de Zusters van de Choorstraat – de deuren opende van Sint Jozefoord in Nuland. Zuster Magdalenie – een geboren Mierlose – was destijds een van de eerste bewoners. Vandaag de dag geniet ze er van haar oude dag. Ze kijkt terug op haar religieuze leven en op zeven decennia Sint Jozefoord.

Auteur: Gertjan van Zoggel

Dorpsmeisjes als dienstboden naar de stad

pag. 18

Veel jonge dorpsmeisjes vonden vroeger werk als inwonende dienstbode bij rijke families in de stad. Ook Mierlose meisjes kregen op die manier werk. Een van hen was Mien van Bussel-van der Vleuten. Zij kwam in 1948 als 18-jarige terecht bij de familie Van Thiel in Helmond en bleef daar tot haar trouwen, bijna 13 jaar later.

Auteurs: Corry Bombeeck en Eveline van der Linden

Liefs uit Berlijn

In de vorige Koerier stond het verhaal 'Liefs uit Berlijn'. Abusievelijk werd bij dat artikel Theo de Groof als auteur opgevoerd. Maar het artikel was aangeleverd door Peter van Vlerken. Een excuus van de redactie aan Peter van Vlerken is daarom op zijn plaats.

Elke donderdagavond houden we in het Oude Raadhuis een ledenavond. Daar komen leden bij elkaar om vragen en antwoorden uit te wisselen, ideetjes te bespreken, onderzoek te doen. Maar ook gewoon om gezellig een kop koffie of thee te drinken. Leden en belangstellenden zijn altijd welkom. De tijd is van 20.00 tot ca. 22.00 uur.

Van de redactie

Het themanummer 2022 over de Canon van Mierlo en de introductie van de nieuwe software hebben ons op achterstand gezet wat betreft de uitgave van de Myerlese Koerier. We doen ons best die achterstand in te halen. Voor u ligt nu de editie 2023-2. We proberen het verenigingsblad in 2024, het jaar van ons 8e lustrum, weer op de normale tijden te laten verschijnen.

De vorige Koerier had een nieuwe stijl, zoals veel lezers in opgevallen, maar bij de introductie van die stijl is niet alles helemaal goed gegaan. Met name de afstand tussen de letters en tussen de regels was nog niet helemaal naar onze zin. In deze editie hebben we die aangepast, zodat er wat meer rust op de tekstpagina's komt. Ondanks de aanloopproblemen heeft u de Koerier goed ontvangen. Het frisse en meer kleurrijke uiterlijk leverde positieve reacties op.

In deze Koerier eindelijk dan het verhaal over Embertus van der Schoor. Dit artikel is gebaseerd op de bijdrage die we op verzoek van onze burgemeester Jos van Bree gemaakt hebben. De burgemeester heeft deze bijdrage aangeboden aan Jeroen Dijsselbloem bij zijn installatie als burgemeester van Eindhoven. Wat de relatie tussen Embertus en Jeroen is, leest u in het artikel.

Verder treft u een verhaal aan 'geleend' uit het heemkundebld van heemkundekring Nuland. Het gaat over zuster Magdalenie, een geboren Mierlose.

En tenslotte hebben we een verhaal over het fenomeen 'dienstbodes': vaak jonge dorpsmeisjes die bij rijke families in de stad gingen dienen. Ook Mierlose meisjes verdienden op die manier de kost.

We hopen erin geslaagd te zijn een blad te maken vanuit onze vereniging vóór onze vereniging. En denkt u een bijdrage te kunnen leveren door een mooi verhaal over ons heem, schroom dan niet om contact op te nemen met de redactie. Het mailadres treft u bij de colofon, achter in dit blad, aan. U hoeft geen 'gouden pennetje' te hebben, de redactie helpt met het op schrift stellen van uw verhaal.

Wij wensen u heel veel leesplezier.

Werkgroep Koerier

Lees elke maand ook onze nieuwsbrief. Die verschijnt omstreeks de 10e van de maand en wordt via de mail aan alle leden en belangstellenden verzonden. Ook is de nieuwsbrief te vinden op de website bij de publicaties.

Embertus en Jeroen: beiden voor Mierloos veiligheid

Hans Verhees

Sinds Jeroen Dijsselbloem burgemeester is van de gemeente Eindhoven, is hij automatisch ook de voorzitter van de Veiligheidsregio Brabant Zuidoost; daardoor draagt hij medeverantwoordelijkheid voor de veiligheid in Mierlo, aangezien Mierlo tot deze veiligheidsregio behoort. Veiligheidsregio's moeten de inwoners van hun werkgebieden beter beschermen tegen rampen en crises. Geen nieuws toch? Maar het wordt wel interessant als de lezer te weten komt dat één van de voorouders van Jeroen Dijsselbloem ook medeverantwoordelijk was voor de veiligheid in Mierlo en het beschermen van zijn burgers tegen ongewenste activiteiten van derden.

De vader van Jeroen Dijsselbloem had een opmerkelijke voornaam. Hij werd Em genoemd. Em is een deel van de doopnaam Embertus, wat zijn eerste doopnaam was (1). Dat is een niet zoveel voorkomende naam. Vader Dijsselbloem was vernoemd naar zijn grootvader van moederszijde die de naam Embertus als roepnaam droeg. De moeder van Em Dijsselbloem - en dus de grootmoeder van burgemeester Jeroen Dijsselbloem - was Cor (Cornelia) van de Schoor. Haar vader was Embertus van der Schoor en over hem gaat dit artikel.

In bijlage 1 staat een vereenvoudigde stamboom die wellicht helpt alle personen te plaatsen.

Embertus van der Schoor werd op 16 november 1871 geboren als zoon van Martinus van der Schoor en Wilhelmina Josephina Maas (2). Zij waren eenvoudige landbouwers en woonden in Loon op Zand. Embertus was niet in de wieg gelegd voor de landbouw en zocht zijn werk als veldwachter. In 1899 kreeg hij een aanstelling als gemeenteveldwachter in Vlijmen. Op 18 mei van dat jaar trouwde Embertus met Johanna Gertruda Jacobs uit Loon op Zand (3).

Een gemeenteveldwachter was aangesteld als medewerker van een gemeente en belast met het toezicht op het naleven van de regels. Te denken valt dan bijvoorbeeld aan de regels van de jachtwet, i.c. het voorkomen van stroperij. Ook moest de veldwachter erop toezien dat paden, wegen, bruggen en vaarten in goede staat bleven en voor de bevolking veilig begaanbaar waren.

In Nederland was de gemeenteveldwachter nauwelijks een professionele politieman. De gemeente vond de

functie van veldwachter vaak ook minder belangrijk.

Hij werd slecht betaald en boezemde bij dorpsgenoten waarschijnlijk weinig ontzag in als hij verscheen in zijn vaak versleten uniform. Het kwam vaker voor dat een veldwachter moest vragen of hij op kosten van de gemeente na jaren een nieuwe uniformjas mocht kopen omdat zijn huidige tot op de draad versleten was. En dan was het antwoord ook nog vaak negatief.

Meestal had de gemeenteveldwachter een reeks van neventaken, zoals gemeentebode, lantaarnopsteker of postbesteller (4). In Mierlo had de veldwachter wel de beschikking over een veldwachterswoning. Die stond aan de Dorpsstraat, naast het gebouwtje dat dienst gedaan heeft als school en opslagruimte voor de brandwacht.

De jurisdictie van de gemeenteveldwachter hield op bij de gemeentegrens. Dit is een van de redenen dat stropers er voorkeur voor leken te hebben om hun

Veldwachterswoning in Mierlo aan de Dorpsstraat gezien vanaf de binnenplaats aan de achterzijde.

activiteiten te ondernemen op de grens van verschillende gemeenten. Overigens was het niet zo dat alle veldwachters zich altijd iets van de gemeentegrenzen aantrokken. Om aan de beperking van de gemeentegrenzen iets te doen, waren gemeenteveldwachters soms ook onbezoldigd rijksveldwachter. De rijksveldwachter met algemene opsporingsbevoegdheid mocht zijn werkzaamheden in het hele land uitvoeren. Zo waren er voor het platteland feitelijk drie instanties die de orde moesten handhaven: (5).

Ten eerste waren er de gemeenteveldwachters, die werden benoemd door de Commissaris van de Koning; zij waren verantwoording verschuldigd aan de burgemeester. Zij vielen hierdoor (indirect) onder het ministerie van binnenlandse zaken.

Ten tweede was er de politiezorg die werd uitgeoefend door het Korps Rijksveldwacht; die viel onder het ministerie van Justitie.

De derde instantie was de Marechaussee, een onderdeel van de krijgsmacht en daarmee vallend onder het ministerie van Defensie. In Helmond was een eenheid gestationeerd. Deze werd op aanvraag van de burgemeester in Mierlo ingezet, meestal bij incidenten en grote evenementen zoals de jaarmarkt en kermis (6).

Het feit dat deze drie instanties onder verschillende ministeries vielen, hielp niet mee aan een heel efficiënte werkwijze. Dat is dan ook de reden geweest dat in november 1945 een nieuwe politieorganisatie werd opgericht, nadat de Duitse bezetting

eerder de korpsen van de veldwacht had opgeheven en had laten opgaan in de “Reichskommissar für die Niederlande”. Daarin werd onderscheid gemaakt tussen de korpsen voor de gemeentepolitie (voor aangewezen gemeenten) en het Korps Rijkspolitie voor de rest van het land. Inmiddels zijn in 1994 deze eenheden op hun beurt weer opgegaan in uiteindelijk het Korps Nationale Politie (7).

Embleem Rijksveldwacht (vanaf ca. 1900). (8)

Terug naar de veldwachter. Hij was een dorpsfiguur die vaak ook gebruikt werd om wat ludiek mee om te gaan. Denk bijvoorbeeld aan veldwachter Flipse uit de Dik Trom-boeken of aan veldwachter Bromsnor uit de tv-serie Swiebertje. Ook in de revue kwam de veldwachter vaak als schertsfiguur voor. Dat was ook in Mierlo het geval, blijkt uit de bijgaande afbeelding van een voorstelling uit 1915, waarbij een arrestant wordt opgebracht door de veldwachter en waarschijnlijk de burgemeester.

Scene uit de revue voorstelling van 14 februari 1915 in Mierlo.

Honderd jaar geleden stapten veldwachters op de fiets

Precies honderd jaar geleden, in 1895, werd in ons land een proef genomen met fietsen voor de rijksveldwachters op het platteland.

Op de rijksbegroting was hiervoor een bedrag van tweeduizend gulden opgenomen, waarmee de Tweede Kamer volmondig instemde. Gemeenten waren minder vooruitstrevend en handhaafden in diezelfde tijd hun rijwielverordeningen en dat betekende meer dan eens een fietsverbod. Nog in 1896 verbood een commissaris van politie zijn agenten het wielrijden, ook in hun vrije tijd. Toen in datzelfde jaar de commissaris van politie in Haarlem fietsen voor zijn inspecteurs wilde invoeren, bleek de gemeenteraad niet bereid hiervoor geld beschikbaar te stellen. In Leeuwarden begon tenslotte de victorie. Daar werd in 1897 de fiets bij de politie ingevoerd. In Amsterdam kregen in 1900 een inspecteur en zes agenten de beschikking over een dienstdienerfiets.

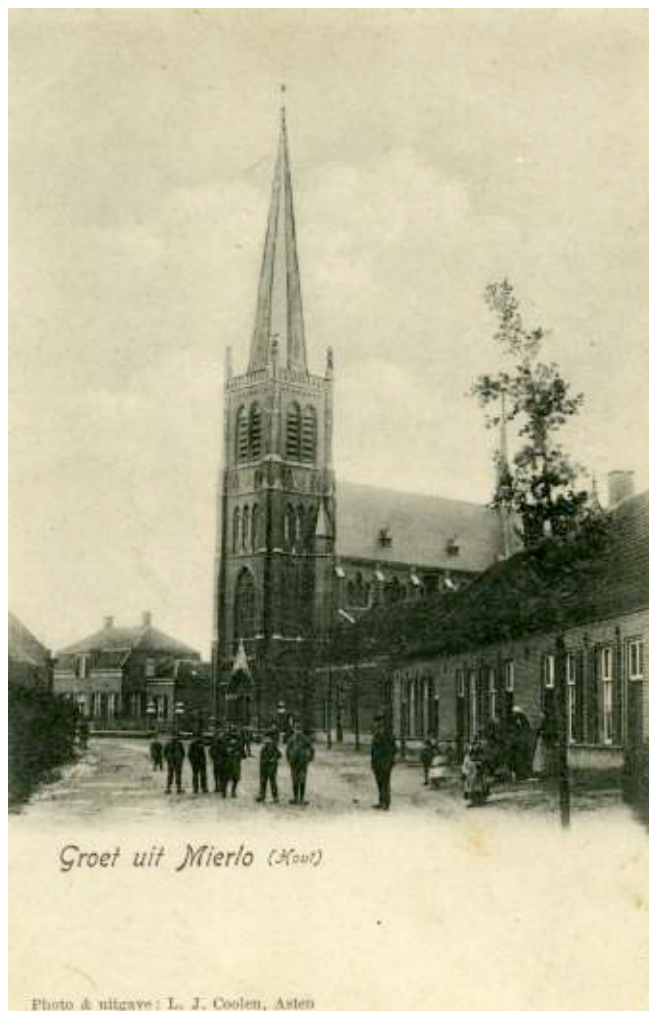
Uit de Myerlese Koerier 1992 nummer 2, pag. 20

De uitrusting voor de veldwachters was vaak summier. In een krantenartikel uit 1995 staat dat het in 1995 100 jaar geleden was dat de eerste rijksveldwachters op het platteland de beschikking kregen over een fiets op kosten van het Rijk. In de gemeenten was men toen nog niet zover en werd deze vooruitgang meer dan eens tegengehouden, zoals hieronder te lezen valt (9).

Dat er in de gemeenten voorzichtig gehandeld werd zal ook – tenminste gedeeltelijk – door kosten gedreven zijn. De fiets werd als een luxe goed gezien. In de gemeente Enschede werd bijvoorbeeld in 1895 jaarlijks een belasting van 6 gulden (ongeveer € 90,- nu) geheven per fiets. Pas toen er in 1899 een nationale fietsbelasting kwam (van 2 gulden per jaar) waarbij dienstrijwielen werden vrijgesteld, werden rijwielen bij veldwachters en politie meer algemeen. (10). Aangenomen mag worden dat zowel de gemeenteveldwachter(s) als de rijksveldwachter in Mierlo de beschikking hadden over een fiets, of beter gezegd een rijwiel, want dat was toen de algemene benaming.

In de periode dat Embertus van der Schoor in Vlijmen gemeenteveldwachter was, werd hij ook benoemd tot onbezoldigd rijksveldwachter; daarmee werd zijn opsporingsbevoegdheid ruimer. In de beginjaren van de 20ste eeuw werden de drie dochters van het gezin Van der Schoor geboren: Johanna op 25 april 1900, Cornelia op 3 december 1901 en Wilhelmina op 10 augustus 1904 (11).

In september 1905 vertrok het gezin uit Vlijmen naar het Limburgse Lottum, waar Van der Schoor was benoemd tot rijksveldwachter (12). Daar diende hij bijna 7 jaar, tot hij op 16 maart 1912 werd overgeplaatst naar Wouw in West-Brabant (13). Dit soort overplaatsingen was bij rijksveldwachters heel gewoon.

Sfeerbeeld uit Mierlo-Hout begin van de vorige eeuw

Vrij snel daarna brak zijn Mierlose periode aan. Na een dienst van ongeveer anderhalf jaar in Wouw kreeg Van der Schoor namelijk al zijn benoeming in Mierlo (14). Hij werd per 4 oktober 1913 gestationeerd in Mierlo-Hout in de rang van brigadier-titulair, wat

De Hoofdstraat in Mierlo-Hout in 1922. Hier is veldwachter Van der Schoor zeker actief geweest.

Embertus van der Schoor

betekende dat hij wel de rang van brigadier had, maar niet het bijbehorende salaris. Dat had waarschijnlijk te maken met de situatie zoals die toen in Mierlo was: het dorp had al een veldwachter: Jan Mathijs Lenssen. Hij woonde en werkte met name in het oorspronkelijke dorp en was maar zelden in het gebied van 't Hout aanwezig. Pastoor Elsen uit Mierlo-Hout had zich ingespannen om een tweede veldwachter in Mierlo te krijgen. In zijn (nieuwe) parochie was dat wel nodig, betoogde hij, omdat "last wordt ondervonden van woonwagens en landloopers en andere ongewenste gasten uit Helmond" (15).

Het gemeentebestuur was minder enthousiast over het aanstellen van een tweede veldwachter. Waarschijnlijk had dat te maken met de extra kosten die dat met zich meebracht, maar wellicht werd de noodzaak voor een tweede veldwachter ook niet echt onderschreven. Toch werd Driek Leenen als tweede gemeenteveldwachter benoemd om in de behoefte van de nieuwe parochie te voorzien.

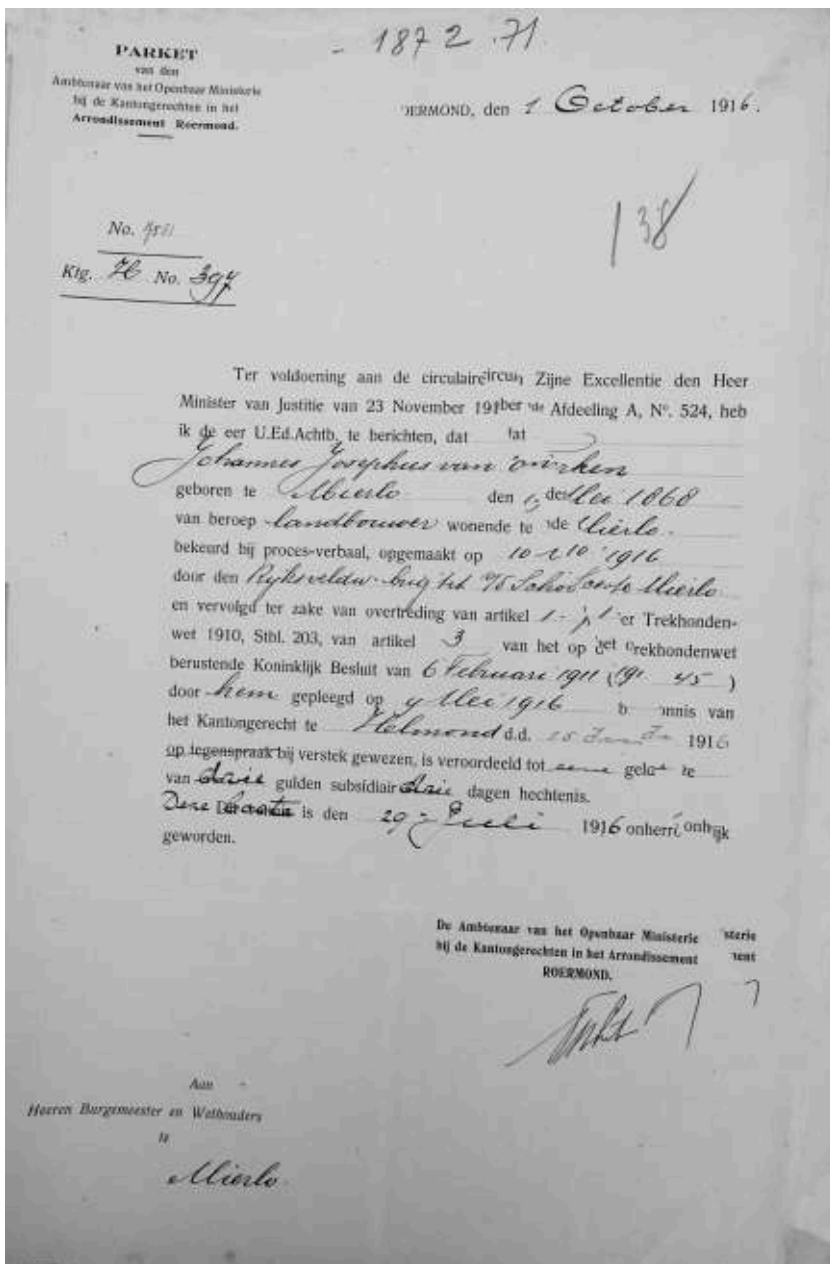

Melkventer Anna van Berlo uit Mierlo-Hout met de hondenkar. "Hier is Anna, zet de koffie maar klaar. Zij kan buurten als de beste."

De beide veldwachters bleken echter nog steeds meer op het dorp gericht dan op het gebied van de parochie van pastoor Elsen.

Dat zou zomaar de aanleiding geweest kunnen zijn om een rijksveldwachter te benoemen in de persoon van Embertus van der Schoor voor specifiek Het Hout.

de nieuwe Trekhondenwet van 1910, in werking getreden in 1911. In de Trekhondenwet werd een vergunning voor het gebruik van de hond als trekhond verplicht gesteld. De vergunning werd pas verstrekt wanneer aan de voorschriften wat betreft begeleider, hond en kar werd voldaan. Bekend is dat veel gemeenteveldwachters nog wel eens een oogje dichtknepen bij de naleving van deze regels. Van der Schoor nam zijn taak serieus en heeft meerdere malen gebruikers van de trekhondenkar de maat genomen en waar nodig geverbaliseerd (17).

Van der Schoor was amper 3 jaar werkzaam in Mierlo, toen zijn vrouw Gertruda stierf. Zij overleed op 29 april 1916, op 48-jarige leeftijd (18). Embertus bleef achter met drie tienerdochters. De veldwachter heeft blijkbaar niet lang verlof genomen, want in juni van datzelfde jaar schreef hij al weer volop boetes uit, zoals mag blijken uit bijgaande voorbeeld.

Embertus van der Schoor haalde de krant nog in 1918 toen hij - inmiddels 47 jaar oud - het politiediploma met aantekening behaalde. De krant schilderde hem af als een voorbeeld voor veel van zijn (jongere) collega's.

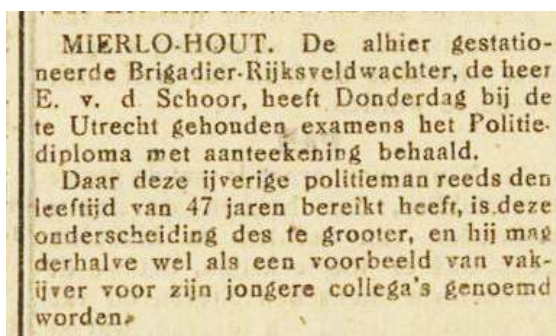
In 1924 kwam er een band tussen de families Van der Schoor en Dijsselbloem, toen de tweede dochter van Embertus van der Schoor, Cornelia (Cor), op 19 mei trouwde met brievenbesteller Jacobus (Jac) Adrianus Dijsselbloem (19).

Jac en Cor Dijsselbloem verhuisden naar Den Haag omdat Jacobus daar al enkele jaren een betrekking had als brievenbesteller. Hun eerste zoon, Adriaan, werd er geboren. Door die standplaats konden de families kennismaken met de zee en het strand. Scheveningen was een plek waar ze waarschijnlijk graag samen kwamen met de andere jeugdige leden van de familie. Bijgaande foto getuigt daarvan. Enkele jaren daarna verhuisde het jonge gezin naar Helmond, waar Jacobus een aanstelling had gekregen.

Het belang van de rijksveldwachter in Mierlo-Hout bleef een punt van aandacht. Toen veldwachter Jan

De nieuwe veldwachter ging ook wonen in Mierlo-Hout en wel op de Stiphoutseweg (16).

Een van de taken van 't Rijkske' – zo was deze veldwachter in Mierlo-Hout bekend – was het toezicht houden op de naleving van de bepalingen uit

Jac Dijsselbloem met zijn verloofde Cor (links voor) op het strand van Scheveningen in 1920. Verder op de foto boven Nelly Dijsselbloem en Mien van der Schoor en rechtsonder Miet Dijsselbloem. (20)

Mathijs Lenssen in 1917 met ontslag ging, werd in de vacature voorzien door Lodewijk Verstappen; hij kreeg als standplaats Mierlo-Hout, waar Lenssen altijd Mierlo als standplaats had gehad. Verstappen had niet zo'n bijster goede gezondheid en werd in de drie jaar dat hij daar diende, gedeeltelijk vervangen door Van der Schoor die daarvoor van de gemeente een gratificatie ontving boven zijn rijksalaris.

Op 1 mei 1927 stopte Embertus van der Schoor met zijn werkzaamheden en werd hij opgevolgd door Karel op de Beke (21). Deze vroeg aan de gemeente om een toelage op zijn rijksalaris. Van der Schoor had dat volgens hem ook gehad. Hierbij vergat hij dat die de gratificatie had gekregen in verband met de waarneming van Verstappen. In de raadsvergadering bleek dat noch de burgemeester, noch de raadsleden daar veel heil in zagen. In het verslag van de gemeenteraadsvergadering van 18 maart 1928 lezen we:

“De voorzitter moet opmerken dat de gemeentepolitie z.i. voldoende is; wanneer zulks niet het geval was en

ook bij bijzondere diensten zou er alle reden zijn een belooning te geven. Met alle respect voor zijn ijver, ziet hij er thans echter geen aanleiding voor. Het lid Overzier meent uit de woorden van de voorzitter te mogen opmaken dat dezen niet voor een gratificatie is. Als dit het geval is en de veldwachters voldoende zijn voor politietoezicht en dit gelooft hij wel, want er komen weinig klachten. Wethouder van Vlerken is er ook niet voor boven het rijksalaris nog een toelage te geven. Hij juicht het toe dat hij (= Karel op de Beke) zich hier (= Mierlo-dorp) heeft gevestigd.” (22).

Kortom de situatie veranderde weer ten nadele van Mierlo-Hout omdat het gemeentebestuur zich wederom meer richtte op het eigenlijke dorp. Mierlo-Hout lag dichtbij Helmond en de daar gestationeerde Koninklijke Marechaussee kon gevraagd worden ter ondersteuning, iets waarop het gemeentebestuur misschien wel koerste.

Embertus van der Schoor heeft niet zo lang van zijn pensioen mogen genieten. In de ochtend van 23 februari 1929 overleed hij in Mierlo-Hout op 57-jarige leeftijd (23). De geboorte van de tweede zoon in het gezin van Jac Dijsselbloem en Cor van der Schoor op 8 juli van dat jaar heeft hij niet meer mee mogen maken. Die tweede zoon kreeg de roepnaam Em, afkomstig van zijn eerste doopnaam Embertus; hij werd dus naar zijn grootvader genoemd.

Em Dijsselbloem trouwde met Joop Visser en zij kregen een zoon die ze Jeroen noemden. Hij is in 2022 geïnstalleerd als burgemeester van Eindhoven. En zo werd dus het achterkleinkind van de rijksveldwachter Embertus van der Schoor uit Mierlo de voorzitter van de Veiligheidsregio Brabant Zuidoost.

(met dank aan Theo de Groof en Rinie Weijs voor hun vooronderzoek).

Naschrift

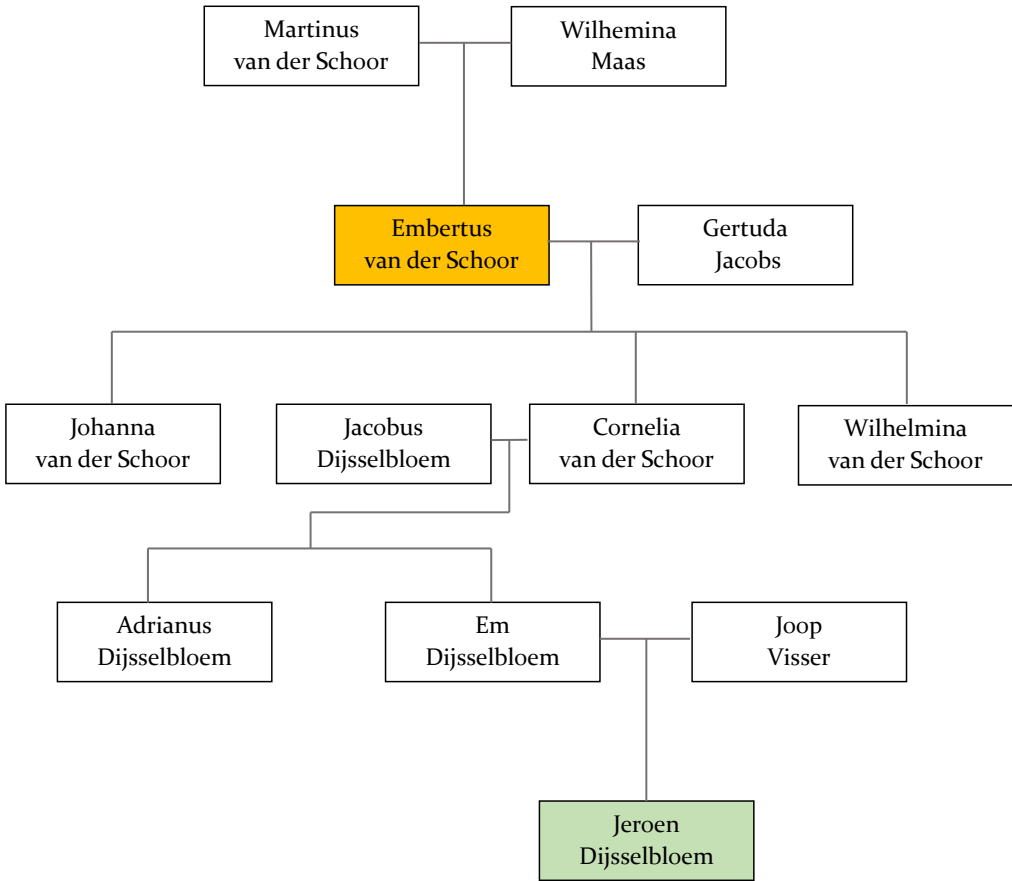
Bovenstaand artikel heeft burgemeester Jos van Bree van Geldrop-Mierlo aan Jeroen Dijsselbloem aangeboden bij zijn installatie als burgemeester van Eindhoven op 13 september 2022; bij het artikel was een ingelijste foto gevoegd van Embertus van der Schoor. Dijsselbloem gaf meteen aan zeer verguld te zijn met dit persoonlijke geschenk. In het bericht dat in de dagen erna in het Eindhovens Dagblad verscheen, werden de foto en dit artikel als bijzonder gewaardeerd benoemd. Heemkundekring Myerle ontving eind september een brief van Jeroen Dijsselbloem (zie Bijlage 2).

Noten

(1) Bevolkingsregister Helmond 1925, Embertus Franciscus Antonius Dijsselbloem geboren 8 juli 1929
(2) Geboorteregister Loon op Zand 1871, aktenummer 197, aangiftedatum 17 november 1871
(3) Huwelijksregister gemeente Loon op Zand 1899, aktenummer 25 18 mei 1899
(4) sites.google.com/site/burgwerdhistorie/historie/politie
(5) www.deurnewiki.nl/wiki/index.php?title=Rijksveldwacht_brigade_Deurne
(6) 200 jaar Oude Raadhuis, Theo de Groof, 2006, pag. 81
(7) <https://www.politie.nl/informatie/geschiedenis-nederlandse-politie.html>
(8) Collectie Nederlandse Politie Toen & Nu, Helmplaat Rijksveldwacht 2e model, ca 1900
(9) Honderd jaar fietsen in Nederland 1850-1950, Over het begin van de fietscultuur.
 Doctoraalscriptie Radoslaw Lesisz 2004, pagina 60
(10) Idem; pagina 41
(11) Bevolkingsregister Vlijmen 1900-1920, bladnummer 240
(12) Blad Land en volk, 22 september 1905
(13) Nieuwe Venlosche courant 12 maart 1912
(14) De Telegraaf 26 september 1913
(15) 200 jaar Oude Raadhuis, Theo de Groof, 2006, pag. 82
(16) Mierlo-Hout, Beeld van een kerkdorp, pag. 39
(17) Afbeelding uit: Op de bres voor een hondenbaan, 2010
(18) Overlijdensregister Mierlo 1916, aktenummer 23
(19) Huwelijksregister gemeente Mierlo 1924, aktenummer 11 19 mei 1924
(20) Mierlo-Hout, Beeld van een kerkdorp, pag. 24
(21) Provinciale Noordbrabantsche en 's Hertogenbosche courant 27 april 1927
(22) Verslag der Gemeenteraadsvergadering te Mierlo door de secretaris, van 18 maart 1928
(23) Overlijdensregister gemeente Mierlo 1929, aktenummer 16, 25 februari 1929

Bijlage 1

Ir. J.R.V.A. Dijsselbloem
Burgemeester van Eindhoven

Eindhoven
23 september 2022

Aan de Heemkundekring Myrle

Hartelijk dank voor het mooie boek
en onderliggende onderzoek naar mijn
overgrootvader Embertus Dysselbloem.

Van zijn bestaan wist ik, de foto
is bekend in de familie maar het
levensverhaal is nieuw voor mij en
heel leuk en interessant om te lezen.
Als voorzitter van onze politieregio
natuurlijk heel bijzonder om dit te lezen.

Nogmaals veel dank!

Hartelijke groet

Jeroen Dysselbloem

Bezoekadres Stadhuisplein 1
5611 EM Eindhoven
eindhoven.nl

Postadres Postbus 90150
5600 RB Eindhoven
info@eindhoven.nl
Telefoon 14 040

Mierlose zuster Magdalenie: 75 jaar in het klooster

Gertjan van Zoggel

Afgelopen zomer was het 70 jaar geleden dat in Nuland Sint Jozefoord werd geopend, een huis van de Zusters van de Choorstraat. Zuster Magdalenie – een geboren Mierlose – was destijds een van de eerste bewoners. Vandaag de dag geniet ze er van haar oude dag. Ze kijkt terug op haar religieuze leven en op zeven decennia Sint Jozefoord.

“Ik heb het nieuwe huis destijds nog mee schoongemaakt”, zo kijkt zuster Magdalenie terug op haar eerste kennismaking met Sint Jozefoord. “Het was een mooi huis, maar ook groot en nog kaal. Het was erg onwennig in die begintijd”. Ze weet het nog precies, want het was de zomer van 1952 waarin ze ook haar professie, de eeuwige gelofte, aflegde.

Zuster Magdalenie voelde zich al erg snel thuis in Sint Jozefoord. En dat lag niet alleen aan de prachtige omgeving, maar ook aan het leven binnen de Congregatie Dochters van Maria en Joseph, ook wel bekend als de Zusters van de Choorstraat (genoemd naar de plek in 's-Hertogenbosch waar het moederhuis heel lang was gevestigd). Dat leven paste haar als een jas. En dat wist ze al toen ze nog een tiener was.

“Ik kom uit een gezin met drie jongens en vijf meisjes. Ik was de zevende”, vertelt zuster Magdalenie, die op 7 juni 1927 als Annie van Dijk in Mierlo ter wereld kwam. “Twee oudere zussen én een zus van mijn moeder waren al ingetreden bij de Zusters van de Choorstraat. Dat wilde ik ook. De pastoor heeft nog wel geprobeerd me naar de Franciscanessen in Oirschot te krijgen, waar de

Zr. Magdalenie (rechts) met haar twee zussen die eerder in het klooster waren ingetreden.

zusters van het klooster in Mierlo ook toe behoorden. En mijn heerroom stelde nog voor om eerst naar Veghel en daarna naar de missie te gaan. Maar dat alles wilde ik niet. Ik wilde naar de Choorstraat”.

Zuster Magdalenie zit aan de ronde tafel in haar ruime kamer. Ondanks haar 95 jaar is ze nog bijzonder vief. Oké, het lopen gaat haar niet meer zo best af en ook haar zicht is niet meer zo goed. Maar verder gaat ze vrolijk en energiek door het leven. Ze is, zoals ze zelf zegt een zuster in ruste, al sinds 1992. Ze maakt graag een praatje met de medewerkers en andere bewoners. En als het weer het toelaat, gaat ze er graag op uit voor een wandeling. Niet alleen, want dat laten haar slechte ogen niet toe.

Op tafel ligt een smartphone, keurig in een rood hoesje gestoken. Bellen doet ze er niet mee. Het apparaat is haar digitale bijbel, zegt ze. Alle gebeden staan er in. En omdat ze de letters gemakkelijk kan vergroten, is het lezen voor zuster Magdalenie geen enkel probleem. “Iedere ochtend gaan we naar de

kapel voor de heilige mis. Daarnaast bidden we individueel om acht uur in de ochtend het breviergebed en om half zeven ‘s avonds het avondgebed. Vóór corona baden we gezamenlijk ook het rozenhoedje. Maar dat doet nu ieder voor zich”. De oud-Mierlose kijkt terug op een rijk leven. De foto’s aan de muur en op de kast vertellen een groot deel van haar levensverhaal: samen met haar zussen in habijt, het hele gezin met aanhang tijdens haar professie én een staatsieportret van Jacobus Antonius Heeren, stichter van de Congregatie.

Het is dit jaar 75 jaar geleden dat de Mierlose intrad bij de Zusters van de Choorstraat; het was 27 december 1947. Velen in het klooster kenden haar al, omdat twee zussen en een tante haar waren voorgedaan. Het eerste halfjaar bracht ze er door als postulante, daarna volgde een jaar als novice. Daarbij kreeg ze ook haar kloosternaam: Magdalenie. Nog anderhalf jaar als aspirant volgde en uiteindelijk kon Magdalenie na vier en een half jaar haar professie afleggen.

Toen zuster Magdalenie halverwege 1949 aan haar periode als aspirant begon, werd ze uitgezonden naar Huize Nazareth in Best. Op deze locatie verzorgden de zusters zieke mensen en oude mannen en vrouwen.

Twee zusters van de Choorstraat in de habijt zoals die in de jaren na de Tweede Wereldoorlog werd gedragen.

In het bijzijn van onder meer de overste van de congregatie legde vicaris Franciscus Hendrikx in april 1951 officieel de eerste steen van het nieuwe Sint Jozefoord.

Op 22 augustus 1952 kwam bisschop Mutsaerts naar Nuland om het nieuwe Sint Jozefoord in te zegenen.

Ook werd er onderwijs gegeven. Zuster Magdalenie kwam er in de keuken terecht waar ze als kokkin aan de slag ging.

Ze bleef er tot 1952, het moment van haar professie. Na deze eeuwige gelofte werd ze overgeplaatst naar het Sint Jozefgesticht in Hintham. In dit rusthuis werden de bejaarde zusters van de Congregatie verzorgd en verpleegd. Ook hier ging Magdalenie in de keuken werken. Ze wist dat haar verblijf in Hintham van tijdelijke duur was. Op het moment dat zij haar koffers uitpakte, waren zuster elders in het gebouw al druk bezig met inpakken. Er was namelijk een verhuizing aanstaande, naar een nieuw huis in Nuland: Sint Jozefoord, een landgoed. Het rusthuis in Hintham was te klein geworden.

Het landgoed aan de Duyn en Daelseweg bood enorme mogelijkheden voor de zusters. Het was ruim genoeg en er heerste een vredige rust op het beboste terrein. In de jaren na de overdracht werkten de zusters hun plannen uit voor nieuwbouw. De eerste steen werd in 1951 gelegd en iets meer dan een jaar

later was het gebouw klaar. In het blad van de Congregatie gaf de directeur in lyrische bewoordingen een beschrijving van het gebouw. Hij schreef over de vele ziekenkamers, de slaapzalen met ruime cellen, voorzien van stromend water en hang- en legkasten.

Begin juli 1952 was zuster Magdalenie een van de eerste zuster die het nieuwe rusthuis betrad. Dagelijks kwamen ze met de bus naar Nuland om daar het enorme gebouw schoon te maken. De eerste bewoners volgden eind juli. Eerst alleen de zusters uit Hintham, later ook oude zusters van andere locaties. Uiteindelijk woonden er zo'n tachtig zusters van de Congregatie op Sint Jozefoord. "Toen het oude rusthuis in Hintham helemaal leeg was, hebben zuster Bernadine en ik de deur definitief achter ons dichtgetrokken", vertelt zuster Magdalenie. Een paar weken later, op 22 augustus

Zr. Magdalenie in witte habijt, de kleding die de zusters in de keuken droegen.

kwam bisschop Mutsaerts naar Nuland om het nieuwe St. Jozefoord in te zegenen.

Net als in Hintham en in Best ging zuster Magdalenie in Nuland als kokkin aan de slag. Ze had het er erg naar haar zin, vooral ook vanwege de prachtige rustgevende omgeving. Regelmatig wandelde ze met de andere zusters de bossen in om bijvoorbeeld te picknicken.

Begin 1953 werd ze opnieuw overgeplaatst. Toen werd het Noord-Hollandse Beverwijk haar nieuwe thuis. "Ik vond het heel jammer dat ik Sint Jozefoord moest verlaten. Ik was hier nog graag gebleven, maar zoals we beloofden bij onze professie stond gehoorzaamheid voorop".

In Beverwijk had de Congregatie twee huizen. Zuster Magdalenie verbleef tot 1962 in Beverwijk. Vier jaar daarvoor was ze gepromoveerd tot hoofd van de keuken. "En dat terwijl ik helemaal geen diploma had", voegt ze er lachend aan toe. Blijkbaar spraken haar talenten en inzet voor zich.

Dat was ook wel nodig op haar volgende bestemming: de Sint Maartenskliniek in de huidige gemeente Bergen Dal bij Nijmegen. Daar kreeg ze de taak om in een team van vijf zusters en leken dagelijks zeshonderd monden te voeden. "Ik heb daar heel veel geleerd", kijkt zuster Magdalenie terug. "Ik heb daar zelfs ook

een cursus gevolgd om diëten samen te stellen."

In 1967 vervolgde zuster Magdalenie haar religieuze loopbaan op Sparrendaal in Vught, waar de Belgische paters van Scheut een missiecollege en internaat runden. Voor haar zou het de mooiste tijd van haar leven worden. "Ik was daar hoofdkokkin", vertelt ze. "En om al die monden te voeden, moest er heel hard gewerkt worden. Ja, op die plek ben ik echt zelfstandig geworden".

De regels in het huis waren streng, zeker in het begin. Paters en zuster leefden strikt gescheiden. Ook het bidden gebeurde in gescheiden ruimten. De zusters beschikten daarvoor over een klein kapelletje. Later, in het kielzog van het Tweede Vaticaans Concilie (1962-1965) werden de regels langzaam maar zeker soepeler. Behalve dat de scheiding tussen paters en zusters verdween, mochten de zusters vaker naar hun familie en werd na verloop van tijd het dragen van burgerkleding toegestaan. Ook werd een streep gezet door het verbod voor zusters om te fietsen.

De versoepeling leverde zuster Magdalenie een aantal dierbaren kennissen op. De kast in haar woonkamer staat vol van allerlei beeldjes van Afrikaans houtwerk, gekregen van paters uit de missie. "Als dank en als mooie, dierbare herinnering."

Toen ze in juni 1992 de leeftijd van 65 jaar bereikte, besloot zuster Magdalenie een punt te zetten achter haar werkzame leven. Her was een mooi en natuurlijk moment, te meer omdat het ook het laatste jaar was waarin de Zusters van de Choorstraat voor de paters van Scheut werkzaam waren. Zuster Magdalenie keerde na precies veertig jaar terug naar Sint Jozefoord, nu als rustend zuster.

"Natuurlijk bleef ik wel actief", vertelt ze. "Ik had wel geen officiële taken meer, maar deed wel veel vrijwilligerswerk. Ik waakte bijvoorbeeld bij zusters die stervende waren. Ik hielp zusters met eten en waar nodig zorgde ik voor andere zusters." Daarnaast genoot ze van het leven en ging ze bijvoorbeeld naar toneelvoorstellingen in De Meent of concerten van het Nulands Gemengd Koor, waarvan ook enkele zusters lid waren.

Bij haar terugkeer op Sint Jozefoord telde het rusthuis aan de Duyn en Daelseweg zo'n 80 zusters. Inmiddels is dat aantal flink afgenomen. Door een aanzienlijke daling van het aantal roepingen is het aantal religieuzen in de kloosters afgelopen decennia gedecimeerd. Ook het aantal oude en zieke zusters liep daardoor terug. Om dat te compenseren werd Sint Jozefoord opgesteld voor oude en zieke zusters van andere congregaties. Hierdoor nam het aantal bewoners weer toe tot 128 zusters in 2008.

Intussen kwam binnen Sint Jozefoord het accent veel meer te liggen op verzorging en verpleging. Behalve dat er bejaarde zusters werden verzorgd, was er ook een psychisch-geriatrisch deel en een somatische afdeling. Die faciliteiten leidden tot de logische keuze om Sint Jozefoord open te stellen voor niet-religieuzen, zeker ook gezien het verder dalende aantal zusters. Van de ene kant was dat een trendbreuk, tegelijkertijd paste het natuurlijk perfect binnen het gedachtengoed van de congregatie. Zo kwamen in 2009 de eerste leken op Sint Jozefoord wonen, inwoners van Nuland en omgeving die verzorging of verpleging nodig hadden. In het begin betrof het nog alleen vrouwen, na een paar jaar werden ook mannen verwelkomd. Vandaag de dag worden er in het complex zo'n 150 mensen verzorgd en verpleegd. Daarnaast levert de organisatie ook diensten buiten het landgoed, zoals dagbesteding, maaltijdvoorziening en huishoudelijke hulp thuis en wijkverpleging.

Op Sint Jozefoord woont ook nog steeds een aantal religieuzen. Op dit moment zijn dat er nog 29, inclusief zuster Magdalenie. Tien van hen behoren tot de Zusters van de Choorstraat. "We wonen allemaal door elkaar", zegt zuster Magdalenie. "Niemand is meer of minder".

Van het gebouw dat in 1952 door bisschop Mutsaerts werd ingezegend, is vandaag de dag weinig meer terug te zien. Wel is de oorspronkelijke kapel intact gebleven en die wordt nog elke dag gebruikt. "Iedere ochtend, behalve op de zaterdag, is er een heilige mis", vertelt zuster Magdalenie verder. Ze neemt, als het even kan, altijd deel aan die diensten. Het hoort bij het dagelijks ritme van bidden zoals ze dat 75 jaar geleden heeft geleerd. Maar nu dan met haar smartphone in de hand. Verder vult ze de dag met allerlei klein bezigheden. Ze maakt praatjes met andere bewoners en met de medewerkers en zo nu en dan speelt ze een spelletje op haar computer. Een wandeling in het bos vindt ze fijn, maar dat gaat steeds moeilijker. Desondanks is zuster Magdalenie een tevreden mens en kijkt ze met veel liefde terug op haar rijke leven.

Interview door Gertjan van Zoggel van
heemkundewerkgroep Nuwelant in Nuland.

Fotografie Dorothé van der Heijden.

(Het originele artikel verscheen in Spoorzoeker, het
blad van heemkundewerkgroep Nuwelant in Nuland.)

Dorpsmeisjes als dienstbode naar de stad

Corry Bombeeck en Eveline van der Linden

Een toetje uit de stad. 'Een echt feestgerecht in onze familie is de Grand Marnier-pudding (zie kader). Het recept is, volgens ons tante Anna, afkomstig van Tokke van Peerke van Ferte. Ik weet niet wie dat was, maar volgens de overlevering is zij ongeveer 100 jaar geleden geboren en diende zij bij een rijke Helmondse familie, waar het toetje gegeten werd.' Tokke van Peerke van Ferte is een van die vele jonge dorpsmeisjes, die vroeger als inwonende dienstbode naar de stad gingen. Ook Mierlose meisjes deden dat, zoals bijvoorbeeld Mien van Bussel-van der Vleuten.

Mien van Bussel

Mien van Bussel-van der Vleuten kwam uit een gezin met tien kinderen. Het gezin woonde in de Marktstraat in Mierlo, waar moeder een winkel in huishoudelijke artikelen had. Op die plek heeft nu Anne van der Vleuten haar winkeltje. Miens vader was klompenmaker. Nadat Mien zeven jaar op school had gezeten, moest ze haar moeder thuis komen helpen. En op haar zestiende ging ze aan het werk bij de slager in de Dorpstraat. Zij werkte er in het huishouden en moest ook de winkel poetsen. Dat laatste vond ze niet prettig. Daarom zei ze dat baantje op.

Al snel diende zich iets nieuws aan. De Mierlose dienstbode van mevrouw Van Thiel van de Aarle-Rixtelse weg in Helmond – zij bewoonde het huis tegenover de ingang van de Warande- attendeerde de familie Van der Vleuten erop dat de dochter van haar mevrouw binnenkort zou trouwen met textielfabrikant Van Asten; die dochter zocht een dienstbode. Mevrouw Van Thiel en haar huishoudster brachten een bezoek aan de familie Van der Vleuten om Mien te leren kennen. Mien werd aangenomen als dienstbode en ging vervolgens in de leer in het huis van mevrouw Van Thiel.

Zij leerde onder meer koken, tafels dekken en bedienen: links aanreiken, rechts afhalen waarbij ze een emmertje aan haar arm droeg voor het bestek. In anderhalve maand tijd leerde Mien het huishouden doen, ze woonde permanent bij de familie Van Thiel; ze sliep op zolder, in de kamer met het ronde raampje.

In juli 1948, Mien was toen achttien jaar, startte zij haar werkzaamheden als inwonend dienstbode bij de

Grand Marnier pudding voor 8 personen.

Nodig:

14 lange vingers, 2 doosjes Franse vruchtjes, 1/2 liter slagroom, 4 eieren, 2 ons suiker, 2 glaasjes likeur (Grand Marnier), mespuntje zout, borrelglaasje cognac.

Bereiding:

Vruchtjes 2 dagen in cognac weken. Lange vingers in vuurvaste schaal leggen – likeur erover druppelen. Vruchtjes klein snijden en erover strooien – 4 eidooiers kloppen met cognacvocht van de vruchtjes en suiker – eiwitten met zout en suiker stijf kloppen – slagroom goed stevig kloppen – eiwitten en slagroom door de dooiermassa mengen – over de lange vingers scheppen – minsten 1 uur in diepvries zetten – uit het vriesvak opdienen.

familie Van Asten aan de Warandelaan in Helmond, bij de dochter van mevrouw Van Thiel dus.

Aanvankelijk bestonden haar taken uit werkzaamheden in de keuken, koken, opdienen, wassen en strijken. Voor de zwaardere huishoudelijke werkzaamheden was er een werkster. Toen het echtpaar kinderen kreeg, kreeg Mien ook de zorg voor de kinderen: wassen, aankleden, naar school brengen en ophalen, toezicht houden. Er werd een tweede meisje aangenomen om haar te ontlasten. Het tweede meisje moest het binnenwerk doen, de kamers doen en de bedden opmaken. Zij en het tweede meisje hadden ieder een eigen kamer op de zolderverdieping. Wanneer er weer een baby geboren werd, kwam er gedurende een maand een verpleegster voor dag en nacht. Die sliep op de logeerkamer.

Elke kamer in huis had een eigen belletje. Mevrouw Van Asten trok aan het belletje als zij Mien nodig had. In de keuken ging dan een lampje branden en verscheen er een nummer. Daaraan kon Mien zien in welke kamer mevrouw zich bevond en waar zij dus verwacht werd.

Elke morgen vroeg Mien aan mevrouw wat de familie die dag wilde eten. Vervolgens belde zij de leveranciers die de boodschappen aan huis afleverden.

Het belletje boven de fraai gedekte tafel.

Het ging daarbij om de bakker, melkboer, slager, kaasboer etc. Ook kwam er regelmatig een schoenmaker langs om eventuele kapotte schoenen te repareren. Aangezien Mien de boodschappen aannam, kreeg zij huishoudgeld.

Een recept dat zij vaak moest klaar maken als er bezoek kwam, was Potage à la Crécy. Dit recept was afkomstig uit een kookboek van mevrouw Van Thiel. Toen de inboedel van mevrouw Van Thiel verdeeld werd, kreeg Mien dit kookboekje.

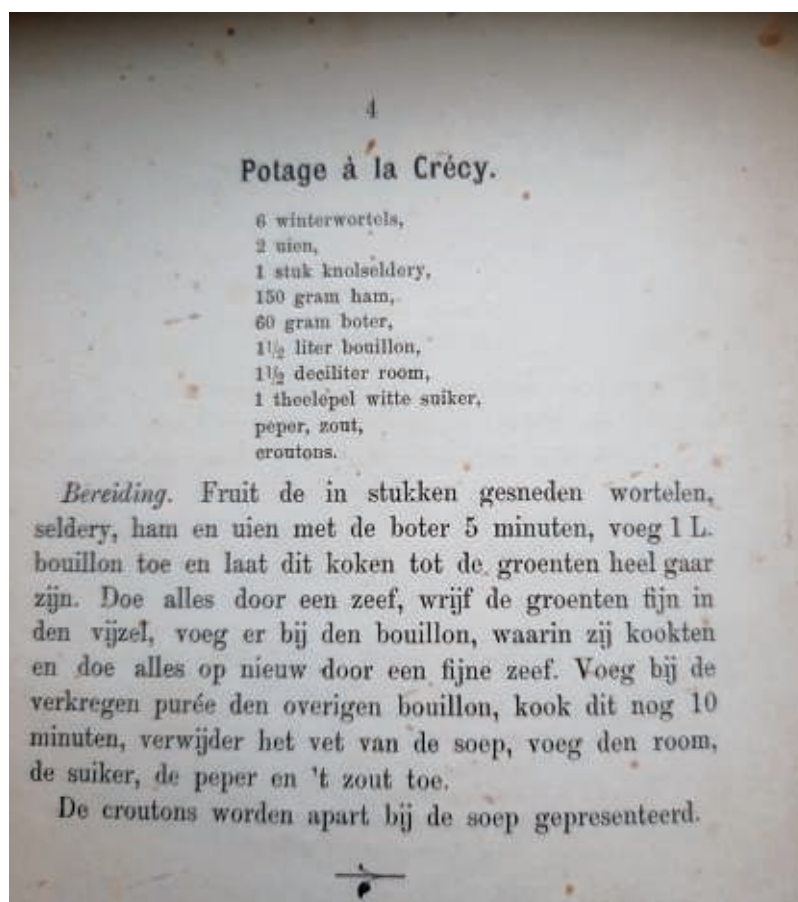

Soep uit de Fijne Keuken

In het midden van de jaren vijftig heerste er kinderverlamming in Helmond. Vanwege het grote besmettingsgevaar ging het oudste kind van de familie Van Asten mee met oma en ging de tweeling met het tweede meisje naar de zus van mevrouw in Bloemendaal. Maar omdat het tweede meisje al heel snel heimwee kreeg, mocht zij terugkeren en ging Mien in haar plaats. Toen na anderhalve maand het gevaar van besmetting geweken was, kwam Mien met de tweeling weer terug.

Mien verdiende aanvankelijk 25 gulden per maand; kost, inwoning en kleding was gratis. Aan het einde van haar diensttijd verdiende zij 100 gulden per maand. Zij gaf het geld thuis af. Toen zij verkering kreeg, mocht ze haar salaris voortaan houden en van meneer en mevrouw – haar bazen dus - kreeg ze met haar verjaardag en met Sinterklaas onderdelen van een servies en van bestek.

Doordeweeks droeg Mien een grijze jurk afgezet met witte manchetten en een witte kraag. Het leek een beetje op de kleding van een verpleegster. In het weekeinde was de jurk zwart met eveneens witte manchetten en een witte kraag. Bovendien droeg zij een klein kanten schortje en had ze een kroontje op haar hoofd.

Mien temidden van haar collega's.

De dag begon vroeg voor Mien. Rond 7.30 uur stond zij op en maakte ze het ontbijt voor meneer en mevrouw klaar. Rond 12.30 uur werd warm gegeten; om zes uur was er een broodmaaltijd. Daarna bleef Mien samen met het tweede meisje tot 21.30 uur in de keuken, waar zij handwerkten.

Een keer in de week was Mien na 20.00 uur vrij. Zij ging dan op dinsdagavond naar het gemengd zangkoor in Mierlo, dat geleid werd door Frits van Vlerken. Een keer in de veertien dagen was zij op zondag vrij vanaf 14.00 uur. Zij ging dan graag naar huis, want zij miste haar moeder erg. Ook ging ze wel dansen in Mierlo of in Geldrop. Ze hoefde niet per se diezelfde dag/avond terug te keren naar het huis van haar bazen. Het belangrijkste was dat ze 's morgens op tijd terug was. Vooral in de winter gaf ze er de voorkeur aan om al 's avonds terug te fietsen naar Helmond, omdat ze het thuis te koud vond. In Helmond had ze verwarming op haar kamer. Als ze op zondag in Helmond moest blijven, knutselde ze vaak met de kinderen. Zo maakte ze met

hen bijvoorbeeld een fotoboek met wit-rode ruitjesstof als kapt. Deze stof werd aanvankelijk door de firma Van Asten gemaakt.

Een keer per jaar had Mien een week vakantie. Het personeel ging een keer in de een à twee jaar een dagje op stap samen met de chauffeur. Zo kan Mien zich nog heel goed het bezoek aan de Wereldtentoonstelling in Brussel in 1958 herinneren.

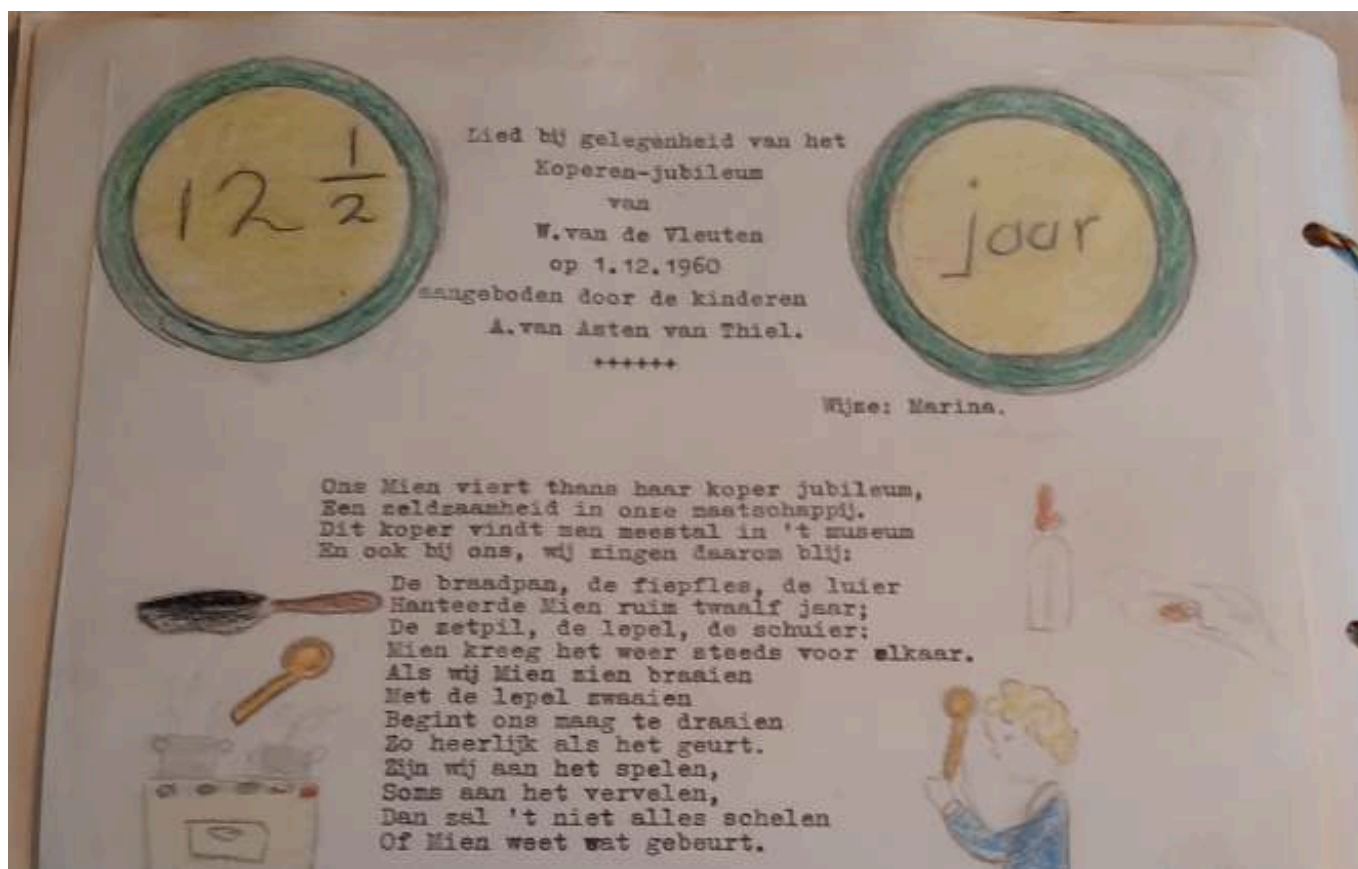
Uitstapje naar Brussel.

Toen Mien haar 12½-jarig jubileum vierde, werd haar hele familie uitgenodigd voor het feest. Bij deze gelegenheid stond mevrouw in de keuken om het eten klaar te maken. Meneer Van Asten had een prachtig lied geschreven dat de kinderen ten gehore brachten.

Een paar maanden na haar jubileum vertrok Mien, omdat ze ging trouwen. De drie oudste kinderen van meneer en mevrouw waren bruidsmisje bij haar huwelijk. Als cadeau kreeg zij van meneer en mevrouw twee dekens en een set kleine tafeltjes. En toen Mien een baby kreeg, mocht zij het babywiegje lenen van mevrouw. Toen mevrouw onverwachts zelf nog een baby kreeg en zij inmiddels alle babyspullen al van de hand had gedaan, leende mevrouw de wandelwagen en de kinderwagen van Mien.

Na haar vertrek is Mien nog twee keer uitgenodigd voor een reünie met alle dienstbodes en werksters en hun echtgenoten in restaurant de Raymaert in Helmond, waarbij het hele gezin Van Asten aanwezig was.

Het jubileumlid.

Inmiddels zijn meneer en mevrouw overleden. Mien heeft nog regelmatig contact met de kinderen.

Het dienstbodenbestaan in Nederland

Aan het eind van de 19e en het begin van de 20e eeuw begonnen in Nederland meisjes al op jonge leeftijd – 12, 13, of 14 jaar – aan hun eerste dienst. Voor velen zal het een grote stap zijn geweest. Vaak afkomstig uit wat armere grote gezinnen uit het dorp vertrokken zij naar de stad of naar een boerenbedrijf, gingen inwonen bij een vreemde familie met andere gebruiken en een andere levensstijl én ze kregen een onderdanige positie. Je kon het beter of slechter treffen, maar hoe dan ook was het hard werken, lange dagen maken en nauwelijks vrije tijd hebben. Gesprekken met voormalige dienstbodes, beschrijvingen van de werksituatie en naslagwerken geven een beeld van het leven van deze vrouwen en meisjes. Er is sprake van eenzaamheid, zeker als zo'n meisje de enige dienstbode in het huis was. De dienstbode at in de vaak niet verwarmde keuken, soms hetzelfde als de familie, maar vaker niet. Er moest worden geschrobd en geboend. De was en de strijk moesten worden gedaan. Zwerende vingers en pijnlijke knieën waren het gevolg. Maar in de

'Handleiding ter kennis van beroepsziekten' van L. Heijermans uit 1908 worden ook zenuwziekte, platvoeten en bloedarmoede als beroepsziekten bij dienstbodes genoemd. Doktersbezoek was niet vanzelfsprekend. De dienstbodes sliepen vaak op een zolderkamertje. Het weinige dat ze verdienden,

Steeds klaar staan.

	1899	1909	1920	1930
Huishoudelijke diensten w.o. dienstbodes/ werkvrouwen	43,9%	38,1%	33,6%	30,7%
Industrie en ambacht / ateliers	17,2%	18,1%	20,8%	19,3%
Handel en verkeer w.o. winkelmeisjes	9,9%	9,7%	13,6%	16%
Landbouw en visserij	18,6%	20,8%	14,3%	14,4%
Dienstverlening w.o. onderwijs en verpleging	10,4%	13,3%	17,5%	19,6%
Overig	0%	0%	0,2%	0%

moesten ze meestal thuis afgeven, als noodzakelijke bijdrage aan de gezinsinkomsten. De werktijden waren lang, vaak van 7 uur 's morgens tot 8 uur 's avonds, waarbij dan nog 'de tijd voor dienstbaarheid' kwam: de dienstbode moest altijd klaar staan. Meestal had ze één avond in de week vrij en om de twee of drie weken een vrije zondag. En hoewel dat niet de regel zal zijn geweest, konden de meisjes ook nog te maken krijgen met opdringerige mannelijke huisgenoten.

Dienstbodes vormden een groot deel van de vrouwelijke beroepsbevolking, zoals uit bijgaande tabel blijkt. Bij de tabel van het CBS wordt wel aangegeven dat de cijfers zeer onnauwkeurig zijn.

In 1898 was er een congres over dienstbodes. Daar kwam ook één dienstbode zelf aan het woord. Ze zei: *'De meisjes werken 11 tot 16 uur per dag. Per week krijgen ze 3 uur vrij voor een avondje uit. Soms komt daar zondags 4 uur bij voor de kerkgang. Om de 14 dagen hebben ze 3 uur extra vrij. Het gemiddelde loon,*

inclusief de fooien, bedraagt 2 cent per uur. Het loon wordt onregelmatig uitbetaald; ziekenfondsgeld wordt van het loon afgetrokken. De voeding is slecht; de huisvesting is onvoldoende. Bedden op een beschot deel van een zolder, in een kast op de gang of achter de keuken in een klam souterrain zijn geen uitzondering'.

Maar meisjes zagen hun baan ook als een eerste stap naar meer vrijheid, weg van de niet altijd fijne thuissituatie. En een dienstje werd gezien als een goede voorbereiding op het huwelijk en het moederschap, destijds toch door velen nog gezien als 'de natuurlijke bestemming van de vrouw'.

Regelingen en gevolgen

Tot 1909 werd in het Burgerlijk Wetboek de dienstbode omschreven als 'huisgenote met al haar persoon verbonden aan haar meester'. Aan de man werd bij het huwelijk de beslissingsbevoegdheid over have en goed toegekend, inclusief het verzorgen en beschermen van de overige leden van het gezin (overigens gold dit ook voor de echtgenote). Gevolg was onder meer dat een deel van de sociale wetgeving niet van toepassing was op het huispersoneel. De wetgeving van toepassing verklaren zou 'onrechtmatig ingrijpen in het privéleven'.

Gemeenten moesten registreren waar dienstbodes werkten. In het Burgerlijk Wetboek van 1861 staat dat het hoofd van het huisgezin binnen een maand aan de gemeente kennis geeft van ieder lid dat in het huisgezin wordt opgenomen, inwonende dienst- en werkboden daaronder begrepen. Een aantal gemeenten hield daarvoor dienstbodenregisters bij. De invoering van de persoonskaart in de 20e eeuw maakte het afzonderlijk registreren overbodig. In de jaren 20 en 30 van de vorige eeuw ging de leeftijd van de meisjes bij hun eerste dienstje omhoog, ook als gevolg van wetswijzigingen rond de leerplicht. In personeelsadvertenties, zoals in de krant de Zuid Willemsvaart - in onze regio uitgegeven van 1881 tot 1944 - werd dan vaker gevraagd om meisjes van 17 of 18 jaar.

BIEDT ZICH AAN

nette R. K. Dienstbode voor dag en nacht, reeds gediend hebbende, liefst in klein gezin. Goede behandeling pref. boven hoog loon. Brieven onder no. 223 bur. dezer.

R. K. DIENSTBODE

gevraagd, niet beneden 17 jaar Kan onmiddellijk in dienst treden. Zich aan te melden (liefst des namiddags), Laagveld 7, Helmond.

Vertrouwde Dienstbode

gevraagd in klein gezin, gediend hebbende, niet beneden 20 jaar. Aanmelden 's avonds na 7 uur. Adres: Aarle-Rixtelscheweg 15.

Vraag en aanbod.
Uit De Zuid Willemsvaart van 21 november 1933.

Sinds het einde van de 19e eeuw gold voor vrouwen en kinderen jonger dan 16 jaar een maximale werktijd van 11 uur per dag, maar alleen voor fabrieken en werkplaatsen. In 1919 kwam er een wettelijke beperking van de werktijd tot 8 uur per dag met een maximum van 45 uur per week, maar dienstbodes waren hiervan uitgesloten. Zij bleven ook verplicht kunnen worden om op zondag te werken, hoewel zij wel moesten kunnen voldoen aan hun godsdienstplichten.

De Ongevallenwet uit 1901 en de Ziektewet uit 1930 over het recht op uitkering bij ziekte waren niet van toepassing op dienstbodes in particuliere betrekking, evenmin als het wetsontwerp verplichte werkloosheidsverzekering uit 1938.

In de jaren 20 van de vorige eeuw werd het moeilijker om dienstmeisjes te vinden. Er was ook ander werk voorhanden, zoals in winkels en in fabrieken. Vaak was de beloning daar iets hoger en waren de werktijden korter. Men ging toen dienstmeisjes werven in Duitsland en Oostenrijk. In 1930 waren ruim 30.000 buitenlandse dienstmeisjes in Nederland geregistreerd, onder wie 24.000 uit Duitsland. Tijdens de crisis in de jaren 30 nam dit aantal snel af. Er werd ook op de werkgeefsters morele druk uitgeoefend om voorrang te geven aan Nederlandse meisjes. Met de grote werkloosheid in de jaren dertig ging men anders kijken naar in fabrieken werkende meisjes en vrouwen. Zij zouden de plek innemen van werkloze huisvaders. De overheid maakte plannen om meisjes veel meer naar de huishoudelijke arbeid terug te brengen. De Rijksdienst der Werkloosheidsverzekering en Arbeidsbemiddeling ging hiermee aan de slag. In een Pre-advies over de Dienstbodenkwestie uit 1934 staat o.a.:

....de moeder die lijdt doordat haar sexegenote het brood ontnemt aan haar man, de duizenden meisjes, die staan te hunkeren naar hun levenstaak, maar daarin verhinderd worden, doordat haar vriendinnen de mannen werkloos maken.

Een verslag van het lustrumcongres van de Federatie van R.K. gemeenteraadsleden in de Zuid Willemsvaart van 31 mei 1938 geeft deze opvattingen goed weer. Thema van het congres is 'actie tegen zedenbederf'.

Aan het woord is Mgr. Frencken, directeur van Bouvigne:

'De crisis heeft ook laten zien wat de waarde is van de vrouw. Men begint goddank de waarde van de moeder, van de huisvrouw in te zien.....Met enige treffende voorbeelden illustreert spr. de verwording van het

arbeidersmeisje. Op enthousiaste wijze ontplooit Mgr. Frencken zijn werk voor de opleiding van de fabrieksmeisjes tot dienstbode.....Een meisje moet rein naar het altaar gaan en dat kan nooit als zij niet gevormd zijn..... Hij vraagt tenslotte de medewerking van de gemeenteraadsleden door te bevorderen, dat de werkgevers slechts meisjes in dienst nemen, die tevoren gevormd zijn in een van de kampen.'

In 1935 werd – na fel protest van de vrouwenbeweging en ondernemers die goedkope arbeid wilden behouden – een wetsvoorstel van de minister van Sociale Zaken om werk in fabrieken, kantoren en werkplaatsen voor meisjes jonger dan 16 te verbieden, ingetrokken. Wat wel doorging, was een regeling waarbij gemeenten meisjes ouder dan 15 uit gezinnen waaraan een werkloosheidsuitkering (de steun) werd verleend, konden verplichten zich in te schrijven bij de Arbeidsbeurs, afdeling dienstbodenschap. Tweederde van het loon van het meisje werd dan in mindering gebracht op de steunuitkering voor het gezin.

En het Rijk ging investeren in beroepsopleidingen. Er kwamen gratis cursussen voor het beroep van dienstbode. In Brabant waren de interne opleidingen, die drie maanden duurden, in kasteel Bouvigne in Ginneken bij Breda en Roucouleur in Vught bekend. Meisjes vanaf 16 jaar konden daar terecht. Het was georganiseerd vanuit de RK kerk. De natuurlijke bestemming van de vrouw en de verderfelijke invloed van de fabrieken vormden mede de aanleiding voor de katholieke kerk om deze opleiding op te zetten. Zo schreef de Zuid Willemsvaart op 26 november 1937 naar aanleiding van een bijeenkomst van de K.J.V. (de katholieke jongerenvereniging) in Mierlo-Hout:

'Begin januari '38 zal er weer een nieuwe drie maandelijksche dienstbode opleiding aanvangen op kasteel Bouvigne te Ginneken. Aan deze opleiding die geheel kosteloos is kunnen deelnemen: Alle flinke, degelijke R.K. meisjes die werk zoeken. Leeftijd: 16 – 24 jaar. 't Kort voorbereidingskamp zal gehouden worden van 9 tot 23 december, geheel kosteloos. Leden van de jeugdvereniging geeft u nog deze week op bij de directeurs der K.J.V. of bij de Hoofdleidster. K.V.J.-ers maak propaganda hiervoor.'

In de jaren 60 van de vorige eeuw ging de sociale wetgeving voor alle werknemers gelden. In 1960 werden de vrije zaterdag(middag) en de 40-urige werkweek ingevoerd, vanaf 1963 hoefde huispersoneel niet meer op zondag te werken en vielen dienstmeisjes onder de Arbeidswet. De lonen stegen

en al met al werden de kosten voor inwonend huispersoneel hoog. Inwonend huispersoneel kwam na al die maatregelen dan ook bijna niet meer voor.

Strijd voor betere arbeidsvoorwaarden

Niet alle dienstbodes legden zich trouwens neer bij de toch slechte arbeidsvoorwaarden. Er zijn verschillende pogingen geweest om een vakbond voor huispersoneel op te richten. In 1902 was dat de Algemeene Nederlandsche Dienstbodenbond. In 1904 waren er 6 afdelingen: in Den Haag, Leiden, Haarlem, Amsterdam, Schiedam en Leeuwarden. Actiepunten waren de lange werkdagen, het lage loon, de gevraagde dienstbaarheid 'in lichaam en geest', de verplichting bepaalde kleding te dragen en het verbod op lidmaatschap van bepaalde verenigingen. In 1912 waren er nog maar 150 leden in 4 afdelingen. Besloten werd zich aan te sluiten bij de NVV (Nederlandse Vakvereniging) onder een nieuwe naam: de Algemeene Nederlandsche Bond voor huispersoneel. Deze bond werd in 1921 opgeheven vanwege te weinig leden. De organisatie en werkwijze van de NVV werkten blijkbaar niet voor het huispersoneel.

Ook individueel kwam men in verzet, zoals Neeltje Lokerse uit Zeeland. Na de lagere school werd Neeltje dienstbode, om te beginnen in de omgeving van Goes. Toen ze twintig jaar was, kreeg ze een betrekking in Amsterdam en later verhuisde ze naar Den Haag. Zij kreeg in 1901 een zoon, Cornelis, van haar Haagse werkgever S.J. Burgerhout, een adviseur in recht en verzekeringen. Burgerhout weigerde met Neeltje te trouwen, het kind te erkennen of financiële steun te geven. De toen geldende wet liet geen

onderzoek naar het vaderschap toe. Om de aandacht te vestigen op haar zaak en de onrechtvaardigheid van haar situatie, schoot Neeltje op 12 september 1902 een pistool af in het kantongerecht op het Binnenhof waar Burgerhout op dat moment aanwezig was. Zij werd gearresteerd en haar rechtszaak haalde de landelijke pers. Omdat niet bewezen kon worden dat ze het plan had Burgerhout neer te schieten en onder druk van de publieke opinie, werd ze in december 1902 vrijgesproken. Haar daad bracht de discussie ook in de politiek verder op gang. In 1909 werd de Wet Loeff aangenomen, waarna het mogelijk werd onderzoek te doen naar het vaderschap. Hierin werd ook alimentatie geregeld.

Het blad van de Bond.

Huisvrouwen en dienstbodes

Van de kant van de huisvrouwen was er aandacht voor hoe om te gaan met de dienstmeisjes.

Zo schreef Amy Groskamp - ten Have in 'Hoe hoort het eigenlijk' (1e druk 1939) over de verhouding huisvrouw en dienstbode het volgende:

'Het succes van een meisje als dienstbode is in niet geringe mate afhankelijk van het standpunt, dat haar werkgevers innemen ten opzichte van het dienstbodenvraagstuk. Is de huisvrouw de overtuiging toegedaan, dat naast en boven de verhouding werkgeefster-werkneemster nog een andere verhouding n.l. die van mensch tot medemensch dient te bestaan, tusschen haar en haar personeel, dan zal dit ongetwijfeld aan den indruk, dien het meisje maakt ten goede komen. De meeste meisjes zijn zeer gevoelig voor hartelijkheid, echte belangstelling en af en toe een grapje. zij, die vriendelijk en vroolijk zijn van aard al te vaak den afstand uit het oog verliezen en te gemeenzaam worden, hetgeen zich altijd vroeger of later wreekt.

Men geve de inwonende dienstbode niet een kamertje, waar het traditioneele 'blinde paard' geen kwaad kan. Indien mogelijk brenge men er wat gezelligheid aan. Men vergete nimmer, dat het meisje alleen is en de gezelligheid van den huiselijken kring moet missen. Diefstal, dienstweigering (geconstateerd in bijzijn van twee getuigen), grove brutaliteit en onzedelijk gedrag zijn redenen tot onmiddellijk ontslag zonder schadevergoeding.

Men dient echter het loon te betalen tot en met den dag van vertrek.

Loopt het meisje zonder geldige reden weg dan verbeurt zij alle rechten, ook het-loon-tot-dien-dag en is zelfs nog schadevergoeding verschuldigd'.

De Nederlandse Vereniging van Huisvrouwen keek naar een aantal zaken. Zo sloot zij in 1930 een contract met de Eerste Rotterdamsche, waarmee werkgeefsters zich konden verzekeren tegen ziekte van het personeel. De kosten: 18 gulden per jaar per personeelslid.

Volgens de Wet op het Arbeidscontract uit 1909 was geregeld dat de werkgever in geval van ziekte of ongeval voor de verpleging en geneeskundige behandeling van haar dienstbode moest zorgen en het loon 6 weken door moest betalen. Ook volgens deze wet moest de werkgever verplicht een getuigenschrift bij vertrek meegeven. De vraag is of de meisjes van deze regelingen op de hoogte waren en er ook om vroegen als de situatie zich voordeed. Veel meisjes leerden

zich immers schikken naar autoriteit in gezin, school, kerk en werk.

Dienstbodes werden geworven door advertenties in kranten, door mondelinge reclame en door bemiddeling. Zogenaamde 'bodenbesteedsters' spraken met werkgeefsters en meisjes en bemiddelden op die manier. De Nederlandse Vereniging van Huisvrouwen zag dit ook als een manier om de meisjes te beschermen tegen malafide werkgevers. In 1930 kwam de Wet op de Arbeidsbemiddeling tot stand, gericht op bemiddeling zonder winstoogmerk.

In 1919 werd de Invaliditeits- en Ouderdomswet ingevoerd. Deze was ook van toepassing op dienstbodes. De werkgeefster moest een wekelijkse premie betalen, door punten te plakken op een zogenaamde rentekaart. Bij invaliditeit was een uitkering mogelijk, afhankelijk van de duur van de verzekering en de betaalde premie en vanaf 65 jaar had de dienstbode recht op een ouderdomsrente. Overigens is de vraag of de dienstbodes hier veel gebruik van hebben gemaakt. Vaak zagen zij hun baan als tijdelijk. Had dit allemaal wel zin nu als je toch ging trouwen, zo vroeg men zich af.

Amy Groskamp - ten Have gaat er in haar boek over hoe het hoort wel op in. Zij schrijft:
'De Nederlandsche Vereeniging van Huisvrouwen gaf haren leden verleden jaar bij monde van haar maandorgaan de volgende behartenswaardige wenken:

Plakt de zegels geregeld bij de uitbetaling van het loon, daarmede voorkomt men vele onaangenaamheden, o.a. het betalen van boete bij een eventuele strafvervolgung.

Bovendien is een bedrag van f 26.- per jaar moeilijker te voldoen dan 4 of 5 zegels per maand;

Wanneer Uw meisje Uw dienst verlaat, geeft haar bij haar vertrek haar tot op dien dag de met door U verschuldigde zegels beplakte rentekaart mede en laat haar een bewijs daarvoor teekenen, U voorkomt hierdoor vele moeilijkheden bij het eventueel zoek raken dezer kaart;

Schenkt nooit geloof aan de beweringen van Uw dienstpersoneel, dat er voor haar niet geplakt behoeft te worden, zij geen rentekaart hebben, zij er geen prijs op stellen een eventuele rente te ontvangen. Zoodra er moeilijkheden tusschen U en Uw meisje rijzen, is haar eerste gang gewoonlijk naar den Raad van Arbeid om Uw overtreding aan te geven;

Geef nooit het geld aan Uw personeel om zelf zegels te koopen; in 90 van de 100 gevallen wordt dit voor iets anders besteed en U moet voor de tweede maal aan den Raad van Arbeid betalen met kans op boete;

Gewoonlijk zal het in dienst tredende meisje in het bezit zijn van een rentekaart, immers iedere arbeider is, zoodra hij den leeftijd van 14 jaar heeft bereikt, verplicht zich te verzekeren. Toch kan het voorkomen, dat een meisje, dat reeds eerder in betrekking was, zich nog niet heeft aangemeld; in dat geval zorge de huisvrouw er voor, dat het meisje zoo spoedig mogelijk aan haar wettelijke verplichting voldoet, immers ook al heeft de arbeider geen rentekaart, dan kan dit feit den werkgever geenszins ontslaan van zijn verplichting tot premiebetaling’.

Dienstbodes in de literatuur

Ook in de literatuur ging het over dienstbodes. Zo is daar bijvoorbeeld de roman van F. Borderwijk – Karakter – met de onafhankelijke Jacoba Katadreuffe, die zwanger raakt van de ongehuwde A.B. Dreverhaven waar zij korte tijd had gediend. Zij vertrekt daar, weigert te trouwen en voedt het kind alleen op.

Een ander beeld geeft de roman van Adriaan van Dis ‘Naar zachtheid en een warm omhelzen’ (2023), een reconstructie van het leven van Ommi. Een negenjarige jongen wordt in het huis van zijn grootouders opgenomen. De vrouw die door de barse grootvader was aangenomen als ‘meid voor dag en nacht’ verzet zich steeds meer tegen haar dienende rol. Er ontstaat een hechte band tussen de jongen en Ommi, gekleurd door hun hunkering naar liefde en erkenning.

(Met dank aan Mien van Bussel-van der Vleuten en Greet de Vries.)

Bronnen

- Andere tijden – 2009 Dienstmeisjes voor dag en nacht
- Barbara Henkes en Hanneke Oosterhof – Kaatje ben je boven Leven en werk van Nederlandse dienstbodes. Uitgeverij SUN Nijmegen – 1985
- Wikipedia – Neeltje Lokerse
- Boek Alstublieft mevrouw, Een geschiedenis van de Nederlandse dienstmeisjes. Interviews met 7 voormalige dienstmeisjes – Tialda Hoogeveen, 2014
- Amy Groskamp - ten Have Hoe hoort het eigenlijk? (22e druk 1996)
- Maria van der Ent - In betrekking. Herinneringen van een dienstmeisje dat in het begin van de vorige eeuw volwassen werd. 2010 Artemis en Co Amsterdam
- Website www.volkstellingen.nl – aantal werkende dienstbodes per jaartal
- Marlies Allewijn – De meid. Het waar gebeurde verhaal van een onverschrokken dienstbode - 2018
- F. Borderwijk – Karakter (1938)
- Adriaan van Dis – Naar zachtheid en een warm omhelzen (2023)

Colofon

De Myerlese Koerier is een uitgave van Heemkundekring Myerle. De uitgave komt tot stand door medewerking van vrijwillige auteurs en afbeeldingenleveranciers. We maken gebruik van authentiek materiaal. Zover er gebruik gemaakt wordt van materiaal van derden zijn deze rechtevrij of is geprobeerd de rechthebbende te achterhalen en instemming te verkrijgen. Wie van mening is dat we daarin onvoldoende geslaagd zijn, kan contact opnemen met Heemkundekring Myerle

Eindredactie: Ria Saanen

Vormgeving: Pim van Deursen

Redactie: Annie Berkers, Theo de Groof, Hans Verhees

Druk: Editoo B.V. Arnhem

*Redactie-adres: Annie Berkers
annie.berkers@onsbrabantnet.nl*

Bestuur Heemkundekring Myerle:

Hans Klink, voorzitter

Jean-Paul Ruyters, secretaris

Hans Verhees, penningmeester/vicevoorzitter

Corry Bombeeck, lid

Peter van den Boogaard, lid

Henk van Sleeuwen, lid

Vacature, lid

Heemkundekring Myerle is opgericht op 7 juni 1984 vanuit en voor de gemeenschap van de oude heerlijkheid Mierlo, 't Hout en Broek in het algemeen en van en voor haar leden in het bijzonder.

Je bent welkom: donderdagavond van 20.00 – 22.00 in het Oude Raadhuis van Mierlo, Dorpsstraat 134, ingang achterom.

*website: www.heemkundekringmyerle.nl
mailadres: info@heemkundekringmyerle.nl*

4 jaar

1984 - 2024

Indien onbestelbaar:
HKMyerle, Burgemeester Pankenstraat 19, 5731 LW Mierlo

